

'Jumalan, Armeliaan Armahtajan nimeen': al-Ghazâlî ja Jumalan 99 kaunista nimeä

Al-Ghazâlî

Jumalan 99 kaunista nimeä

Kuten toisaalla tässä numerossa todetaan (artikkelissa "Arabifilosofit ja arvojen perusta"), arabialaisessa filosofiassa oikea teoria ja oikea käytäntö liittyivät erottamattomasti toisiinsa. Ilman oikeaa käsitystä asioista toiminta on pelkkää tuulien tavoittelua, kun taas tietämys, joka ei millään mielekkäällä tavalla liity maailmankokemukseemme ja tapaan, jolla asetumme siihen kodiksi, on kaikkienensa turha. Tämä arabialaiselle ajattelulle ominainen piirre ilmenee erityisen kirkkaasti Abû Hâmid al-Ghazâlîn (k. 1111) teoksessa Jumalan 99 kaunista nimeä, joka ilmestyy syksyllä suomeksi (Basam Books, Helsinki 2003). Tässä tarjolla on katkelma, jossa al-Ghazâlî selittää kahden Jumalan keskeisimmän epiteetin, so. 'Armeliaan' (al-Rahîm) ja 'Armahtajan' (al-Rahmân) merkitystä. Jo teoksen rakenne kieliä siitä, mitkä al-Ghazâlîn painotukset ovat. Al-Ghazâlî tahtoo kunkin Jumalan nimen kohdalla selvittää, (1) mitä jumalallinen täydellisyys oikein merkitsee ja mitkä jonkin käsitteen sisäiset lainalaisuudet ovat (tiedollinen aspekti). Toisaalta tarkoituksena on osoittaa, (2) mitä meidän tulisi tästä kaikesta oppia, tanbîh, kun pohdimme omaa maallista ja hengellistä vaellustamme. Teoksessa viehättävätkin jatkuvat tyyllilliset siirtymät. Metafyysisistä pähkinöistä siirrytään äkkiyllättäen hyveellisen elämän puntarointiin, minkä jälkeen saattaa seurata Profeetasta tai Jeesuksesta kerrottu kasku jne. Al-Ghazâlî omaa verrattoman tarkan psykologisen silmän, minkä vuoksi hänen moraalisaarnansa ovat poikkeuksetta oivaltavia, usein riemastuttavia. Vaikkapa lahjasta ja lahjoittamisen logiikasta hän esittää sellaisia huomioita, jotka Marcel Mauss toistaa 900 vuotta myöhemmin ikään kuin uusina havaintoina.

Toisaalta al-Ghazâlîn filosofinen temperamentti ohjaa häntä teoreettisten kysymysten kohdalla paljon perusteellisempaan käsittelyyn kuin mitä hartauskirjallisuuden tyyli laji edellyttäisi. Niinpä esimerkiksi teoksen kolme ensimmäistä lukua on kokonaisuudessaan omistettu vaikeille semanttisille kysymyksille, joiden vaikutusta tavalliseen lukijakuntaan voi vain arvailla. Mutta al-Ghazâlî ei koskaan aliarvioikaan lukijaansa. Käsillä olevassa jaksossa tämä näkyy mm. siinä, miten sydämellisesti al-Ghazâlî paneutuu pahan ongelmaan ja miten viileän loogisen ratkaisun hän toisaalta sen suhteen esittää. Pahaa ei selitetä pois eikä Jumalan vastuuta siitä yritetä kiistää: sen sijaan vain todetaan, että tunteellisesti asiaa tarkastelevat ihmiset asettavat herkästi koko kysymyksen väärin.

Taneli Kukkonen

Armahtaja ja Armelias: Nämä kaksi nimeä on johdettu armon käsitteestä. Armo edellyttää armahdettua, eikä ketään sellaista armahdeta, joka ei ole jonkin tarpeessa. Silti sellaista ei kutsuta armeliaaksi, joka kyllä tyydyttää tarpeessa olevien tarpeet, muttei aio tai tahdo pitää huolta tarvitsijasta. Armeliaaksi ei liioin kutsuta sitä, joka tahtoo täyttää tarpeet muttei tee niin, vaikka hän pystyisi siihen. Jos tahtoa todella olisi, hän olisi pannut sen täytäntöön. Sen sijaan jos joku on voimaton, häntä kutsutaan armeliaaksi siinä merkityksessä, että hän osoittaa myötätuntoa, vaikka hanke jäisikin kesken.

Täydellinen armo on hyvän ylitsevuotavaa ammentamista tarpeessa oleville, sen ohjaamista heille, heidän varjelukseksi. Yleinen armo puolestaan kattaa sekä ne, jotka ovat siihen oikeutettuja että ne, jotka eivät sitä ole. Jumalan armo on sekä täydellistä että yleistä: täydellistä sikäli kuin Hän tahtoo täyttää tarpeet ja tekee niin, yleistä sikäli kuin Hänen armonsä sulkee piiriinsä niin siihen oikeutetut kuin nekin, jotka eivät sitä ansaitse, tässä maailmassa ja tulevassa. Jumalan armo kattaa sen, mikä on välttämätöntä ja tarpeen sekä lahjat, jotka tulevat tämän päälle: näin Hän on todella kertakaikkinen Armahtaja.

Tarkennus. Armoa ei ole ilman kivuliasta myötätuntoa, joka vaikuttaa armoa osoittavaan ja liikuttaa häntä tyydyttämään tarvitsijan tarpeet. Herra on kuitenkin moisen yläpuolella, minkä saatat arvella vähentävän Hänen armonsä merkitystä. Tiedä, ettei kysymys silti ole puutteesta vaan täydellisyydestä. Armon täydellisyys kun piilee sen hedelmien täydellisyydessä. Kunhan tarpeessa olevan tarpeet vain tulevat täysin tyydytytyiksi, armahdetulle ei ole mitään iloa siitä, että se, joka osoittaa armoa, kärsii kipuja ja huolta. Kärsimys johtuu pikemminkin armonantajan itsensä heikkoudesta ja puutteista. Armahtajan heikkous ei myöskään tuota tarvitsijalle mitään ylimääräistä sen päälle, kun hänen tarpeensa on täydellisesti tyydytetty. Entä mitä tulee armon täydellisyyteen? Armonteot, joita myötätunto ja kivut siivittävät, tulevat vaarallisen lähelle pyrkimystä lievittää omia myötälämisen tuskia. Tämä on itsestään huolehtimista ja omien päämäärien tavoittelua, mikä puolestaan vähentää armon merkitystä. Täydellinen armo on huolen kantamista armahdetuista heidän itsensä tähden, ei sen tähden, että päästäisiin omista myötälämisen tuskista.

Käyttö. 'Armahtaja' on täsmällisempi kuin 'Armelias', koska tällä nimellä ei kutsuta ketään muuta kuin Jumalaa; nimeä 'Armelias' taas käytetään muistakin. Tässä suhteessa 'Armahtaja' on lähellä sitä Jumalan nimeä, jota käytetään erisnimenä, vaikka se selvästikin on johdettu armosta. Jumala yhdistääkin nämä kaksi sanoessaan: "Sano: Rukoilkaa Jumalaa tai rukoilkaa Armahtajaa. Miten rukoillettekin, kuuluvat kaikki kauneimmat nimet Hänelle." (Kor. 17:110.) 'Armahtajan' ja 'Armeliaan' välillä on tehtävä ero tämän vuoksi, samoin siksi,

että kiistin jo aiemmin sen, että lueteltujen nimien joukossa olisi synonyymeja. Täsmällisemmin ilmaistuna armahtavuus merkitsee sen kaltaista armoa, joka ylittää ihmisten voimat ja joka on sidoksissa tuonpuoleiseen onneen. Armahtaja on Hän, joka kääntyy ihmisten puoleen (1) ensiksi antamalla heille olemassaolon, (2) toiseksi ohjaamalla heitä uskoon ja niihin asioihin, jotka johtavat onneen, (3) kolmanneksi suomalla kuolemanjälkeisen autuuden ja (4) neljänneksi antamalla luoduille luvan tarkastella Hänen ylhäisiä kasvojaan.

Opetus. Ihmisen osa 'Armahtajan' nimestä piilee siinä, että hän armahtaa muistamattomia ja kääntää heitä unoituksen teiltä Jumalan puoleen. Hän kehottaa ja neuvoo heitä lempeästi, ei väkivalloin: hän tarkastelee asioita armorikkain, ei paheksuvin silmin. Armahtaja käyttäytyy niin kuin joka kerta, kun joku maailmassa käyttäytyy tottelemattomasti, kyseessä olisi onnettomuus, joka kohdistuu häneen itseensä. Hän ei säästä vaivoja onnettomuuksien oikaisemisessa hänelle suodun voiman mukaan: hän armahtaa tottelematonta, jottei tämä joutuisi vastatusten Jumalan vihan kanssa ja jottei tämä ansaitsisi tulla poistetuksi Hänen kasvojensa edestä.

Ihmisen osa nimestä 'Armeliashan' piilee siinä, ettei hän ohita pulassa olevaa ilman, että hän varustaisi tätä kykyjensä mukaan. Hän ei jätä korttelissaan ja kaupungissaan asuvia köyhiä vaan seisoo heidän tukenaan ja karkottaa pois heidän köyhyytensä, joko oman omaisuutensa ja maineensa turvin tai sitten toimimalla heidän puolestaan välittäjänä jonkun toisen suuntaan. Ellei hän pysty mihinkään muuhun, hän avustaa heitä rukouksin ja osoittaa surua heidän hätänsä tähden: hän on myötätuntoinen ja kääntyy hädänalaisten puoleen, niin kuin näin osallistuisi heidän vahinkoonsa ja hätäänsä.

Kysymys ja vastaus. Kenties kysyt: mitä tarkoittaa, että Korkein on Armahtaja ja että Hän on armeliaista armeliain? Armeliashan ei katsele kiusattua eikä sairasta tai sitä, jota ahdinko tai vahinko on kohdannut ilman, että hän kiirehtisi sitä poistamaan, mikäli tämä vain on hänen vallassaan. Herralla on valta tulla avuksi jokaiseen ahdinkoon, karkottaa jokainen puute ja suru, poistaa jokainen tauti ja hävittää jokainen vahinko, ja silti tämä maailma on täynnänsä sairauksia ja koettelemuksia ja ahdinkoa. Vaikka Jumalalla on voimaa poistaa kaikki vaivat, Hänen palvelijansa on jätetty suurten onnettomuuksien ja vaikeuksien koeteltaviksi.

Vastaukseni kuuluu, että pienen lapsen äiti voi olla häntä kohtaan hellä ja estää kuppamasta häntä, kun taas ymmärtäväinen isä kantaa hänet kupattavaksi vaikka väkisin. Tietämätön luulee, että äiti eikä isä on armeliashan, kun taas järkevä ymmärtää, että kuppauksen tuottama kipu, jonka isä sallii, kumpuaa täyteläisestä armosta, rakkaudesta ja myötätunnosta. Äiti – vaikka ystävän muodossakin – on itse asiassa tässä lapsen vihamies, sillä vähäinen kipu ei ole paha vaan hyvä asia silloin, kun se on syynä suureen iloon.

Armahtaja haluaa hyvää armahdetulle, ei huonoa: eikä ole sellaista pahaa, johon ei kätkeytyisi hyvää. Jos paha poistettaisiin, siihen kätkeytyvä hyvä tulisi tyhjäksi, ja tästä olisi seurauksena suurempi paha kuin alkuperäinen paha, jonka se sisälsi. Esimerkiksi käden amputointi on ilmeinen paha: silti siihen sisältyy paljon hyvää, nimittäin ruumiin terveys. Jos käsi jätettäisiin amputoimatta, seurauksena olisi ruumiin perikato, mikä olisi suurempi paha. Siispä käden amputointi ruumiin terveyden tähden on paha, johon sisältyy hyvää. Amputoijan harkinnassa etusijan

saava päämäärä on terveys, joka on puhdas hyvä. Kun keinona tähän on käden amputointi, on päätös tehty tuon hyvän tähden. Näin ollen terveyttä tavoitellaan ensi tilassa sen itsensä vuoksi mutta amputointia jonkin muun tähden, ei sen itsensä vuoksi. Molemmat luetaan kuuluvaksi tahdon alle, mutta yksi aie on sen itsensä vuoksi ja toinen jonkin muun vuoksi.

Päämäärä, johon pyritään sen itsensä tähden, käy ennen päämäärää, joka omaksutaan jonkin muun vuoksi. Tämän takia Jumala sanoo: "Minun armoni käy minun vihani edellä." Viha merkitsee sitä, että Hän tahtoo pahaa, ja paha siis tapahtuu Hänen tahtonsa mukaan; vastaavasti armo merkitsee sitä, että Hän tahtoo hyvää, ja hyvä tapahtuu Hänen tahtonsa mukaan. Mutta mikäli Hän tahtoo hyvää hyvän itsensä tähden ja pahaa sen hyvän tähden, joka siihen sisältyy, silloin hyvä saa täyttymyksensä itsessään ja paha saa täyttymyksensä aksidentaalisesti. Kaikki tämä tapahtuu jumalallisen kaikkivaltiuuden mukaisesti, eikä siinä mikään käy millään lailla armon ohii.

Jos siis jokin tietty paha kohtaa sinua etkä näe, kuinka sen takana voisi piillä mitään hyvää, tai jos arvelet, että hyvään lopputulokseen olisi voitu päästä ilman pahaa, kysy itseltäsi, onko järkesi ehkä vain kykenemätön ymmärtämään sitä, piilekö nähtävän pahan takana jotakin hyvää. Ehkä olet kuin pieni poika, joka näkee kuppauksessa pelkkää pahaa tai niin kuin typerys, jonka mielestä kuolemanrangaistus on pelkästään paha. Typerys näet ajattelee asiaa ainoastaan surmatun henkilön itsensä kannalta, ja tässä suhteessa kuolemantuomio todella on pelkästään paha. Houkka jättää huomiotta yleisen hyvän, joka koituu koko väestölle: näin hän ei näe, että yleiseksi hyväksi koitua erityinen paha on puhdasta hyvää. Hyvälle ihmiselle ei kuitenkaan ole kunniaksi ylenkatsoa tätä.

Vaihtoehtoisesti voit epäillä järkeilyäsi toisen vakavan epäilyksen suhteen, ts. voit epäillä väitettäsi, että hyvään lopputulokseen olisi voitu päästä ilman, että siihen olisi sisältynyt pahaa. Tämäkin on hienovarainen ja ongelmallinen kysymys: kaiken mahdollistavan ja mahdollisen mahdollisuutta ja mahdollisuutta ei voida todentaa äkkipäätään tai likimääräisen tarkastelun perusteella. Kenties asiasta päästään selvyteen vasta vaikeaselkoisen ja hienovaraisen tarkastelun perusteella, josta useimmat jäävät osattomiksi.

Epäile siis järkeilyäsi näiltä kahdelta puolelta: älä epäile sitä periaatetta, että Hän on armeliaista armeliain äläkä sitä, että Hänen armonsa käy Hänen vihansa edellä. Älä myöskään epäile, että se, joka tahtoo pahaa pahan itsensä tähden eikä hyvän tähden, ei ansaitse armeliaan nimeä. Tämän takana piilee salaisuus, jota ilmoitus kieltää paljastamasta: tyydy siis rukouksiin äläkä odota sen esilletuloa. Sinua on neuvottu merkein ja viittauksin: kysymys kuuluu, oletko niiden arvoinen. Mietiskelehän tätä:

Totisesti, sinua oltaisiin kuultu, jos olisit huutanut elävän puoleen; mutta siinä, jota huudat, ei ole elämää.

Näin on useimpien laita. En kuitenkaan usko, että sinä, jolle tämä selitys on tarkoitettu, olisit kykenemätön tarkastelemaan Jumalan salaisuuksia ja Hänen mahtikäskyjään järjen valossa. Nämä vihjeet ja selitykset ovat siten tarpeettomia.

Suomentanut Taneli Kukkonen